

almadrava (PESC)

Pesquera *envasada* -fixa- amb una *cua* de xàrcia disposada de forma perpendicular a la vora de la mar. La funció de la cua és conduir la tonyina i d'altre peix similar fins al *cos* o part central de l'art. El *cos de l'almadrava* és un quadre rectangular dividit en compartiments, on són tancades les moles de peix amb l'ús de diverses xàrcies. El darrer compartiment és el *cóp*, on una sèrie de personal a bord d'embarcacions hissen les captures mitjançant un seguit de maniobres complicades i rigoroses. Aquest giny és l'art pesquer de més complexitat tècnica i professional, ja que el seu calat i funcionament requereix una enorme varietat de xàrcies, àncores, aïnes, embarcacions i personal, com explica el mític capità benidormer Caliu (Llorca Timoner 1995: 85-86): *De les almadraves o tonaires a males penes si queda algun rastre a les costes del nostre país Perquè l'almadrava era un art de pesca de dimensions tan grans, que semblava feta per gegants. Era com una enorme trampa calada just en la zona de pas dels peixos més apreciats, especialment, de les tonyines. Els grans peixos, una vegada atrapats en el laberint, els feien passar finalment al darrer departament de xarxes, el cóp, i quan l'arraix o capità ho considerava oportú, manava fer la lleva, maniobra de pujar la xarxa a nivell d'aigua per traure les tonyines i passar-les al llaüt mitjançant uns ganxos manuals.*

Tant la captura de tonyina com el calament de les almadraves primigènies començava al mes de febrer. Tanmateix, l'almadrava de Barbate (Cadis), última de les grans almadraves que encara cala i és comandada pel benidormer Vicent Saragossa, cala pel març i salpa per l'octubre. Aquestes dates també les assenyala Sáñez Reguart (1791, I, 26) que segons Llorca Baus (1994:87) va estar a Benidorm l'any 1786 com a comissari reial de Marina de Guerra. Aquestes mateixes dades són les que em diuen els almadravers vilers en referència a l'extinta almadrava del Paraís. Actualment encara calen les de Zahara, Tarifa i Conil. Quasi tota la tonyina d'almadrava va destinada al Japó on es considera un producte de luxe.

Les almadraves modernes *peixquen d'un car* -d'una banda- però en el passat s'ideà un sistema perquè poguessen pescar de dos cars. L'orientació de l'almadrava d'un car ve donada per les migracions anuals de les tonyines. Aquest fet té el corresponent reflex lingüístic, perquè l'art rebrà una denominació

o altra segons cap on s'orienta la boca. Així l'*almadrava de dret* és la que té la boca mirant l'Atlàntic perquè busca el peix que va a *desouar*, peix de dret. Una vegada *ha desouat* la tonyina i torna a la Mar Gran, tant el peix com l'art s'anomenaran de *revés* i la boca s'orientarà a llevant.

Antecedents històrics de l'almadrava: L'antecedent de l'almadrava valenciana són les almadraves sicilianes, anomenades *tonnara*. La *tonnara* siciliana tingué una gran expansió a principis del segle XVII, d'on podem deduir que és en aquesta època i en la immediatament anterior quan els arraixos sicilians arriben a la costa valenciana a la recerca de nous punts per a l'almadrava. Una temps en què el regne de València necessitava de pobladors per l'expulsió dels moriscos. La importància de la *tonnara* siciliana es veu en el fet que cap el 1800, es calaven 51 *tonnare* a Sicília. A hores d'ara, la llei italiana obliga els sicilians a fer una *mattanza*, almenys cada cinc anys, per tal que la *tonnara* i els seus privilegis no s'acaben de perdre. Però, com hem dit, és al finals del segle XVI o principis del XVII quan les noves tecnologies pesqueres importades des de Sicília fan que la captura de la tonyina prenga un camí que durant quatre segles -si més no- ha unit persones, estris i llengües des de Sicília fins al Marroc atlàntic.



Almadrava

Parts de l'almadrava: l'art té unes parts fonamentals que són les *cues*, parets de xàrcia, que espanten el peix fins la part central de l'almadrava o *cos de l'almadrava*. Aquest cos es diu el *quadro*.

El quadro és el *cos* central de l'almadrava. És el punt on ha d'arribar el peix per tal de poder ser capturat. També rep el nom de *grande*. Al quadro es troben els *hatos*, cables principals de molta *mena* -amplària- i que són els que aguanten el cos de l'almadrava. Les denominacions específiques que reben són l'*hato de terra*, cable per la banda de terra que aguanta la paret de l'almadrava i l'*hato de fora*, cable per la banda de fora amb la mateixa finalitat. Per a pujar-los s'havien de fer servir els *sambalets*, pals d'un metre de llarg que l'inventari de l'almadrava de Benidorm de 1781 recull com a *burells*. Els *departaments* interiors de l'almadrava que formen el *cos* o *quadro* de l'almadrava són la *cambra*, el *butxe*, el *bordonal* i el *cóp* o *cambra de la mort*. La *cambra* és el primer departament. Ací es troba la boca de l'almadrava. El *butxe* és el segon departament. La tonyina pot passar de la *cambra* al *butxe* sense problemes. El *bordonal* és el tercer departament. El *cóp* és l'últim departament de l'almadrava on maten el peix. Aquesta *cambra* rep el nom de la *xàrcia* que trobem en aqueix punt. La *xàrcia* del *cóp* es forma amb els vessos següents: La *safina*, ves de *xàrcia*. La *safina* pot ser *cega* o *clara*. El *matador* o *contracorona*, ves de *xàrcia* fet de cànem. La *corona*, ves de *xàrcia* del *cóp*. En sagnar el *cóp*, la *safina* fa la *solapa*, és a dir, que la *xàrcia* es doblega sobre si mateixa, *s'assolapa*. Les parts exteriors que trobarem al quadro són: La *tésta de la cambra*, paret frontal de la *cambra*. La *tésta del cóp*, paret frontal del *cóp*. A les bandes estaran: la *faixa de fora*, tram des de la *cambra* al *bordonal* per la banda de fora. La *faixa de terra*, tram des de la *cambra* al *bordonal* per la banda de terra. Els *cantos* o extrems del quadro de la *xàrcia*. Els cables que aguanten les testes també es diuen *cantos*. N'eren quatre: *canto de llevant-terra*. *Canto de llevant-fora*. *Canto de ponent* o *de garbí-terra*. *Canto de ponent* o *de garbí-fora*.

Els càrrecs són les funcions molt concretes que cada home o colla havia de realitzar en la pesquera. Les almadraves atlàntiques necessiten uns cent cinquanta o dos-cents hòmens per a poder anar endavant. Aquests hòmens estaven organitzats en una estructura jerarquitzada que no presentava gaires diferències dels sistemes feudals, *dret de cuixa inclòs* (vegeu Carles Llorca Timoner) pel que fa a les reivindicacions laborals i socials dels almadravers). Era un sistema on l'arraix tenia el poder absolut visible i on els propietaris de les grans almadraves sempre rebien el nom de *els amos*. Per les narracions dels almadravers podem imaginar els amos de les

grans almadraves com uns éssers superiors que es feien humans tan sols quan visitaven l'almadrava acompanyats del Generalíssim, bisbes o gent d'aquesta mena.

El nombre de càrrecs va paral·lel a la grandària de l'almadrava i a la complexitat que l'art adquiria amb el pas del temps. Al segle XVIII, als *protocols notarials* de Benidorm, apareixen tres càrrecs principals: *arraix*, *sotarraix* i *mirador*, als quals podríem afegir els *mariners*. És un nombre reduït de càrrecs però hem de comptar que aquella almadrava la servien entre trenta-vuit i quaranta hòmens segons Sáñez Reguart (1791, I, 41). En canvi al segle XX a les almadraves són servides per dos-cents hòmens on trobem com a càrrecs principals els següents: l'*arraix*, el *raix* o el *capità de l'almadrava* és el qui mana a l'almadrava. El *sotarraix* és el segon capità de l'almadrava, i també el tercer. El *tercer capità* o *sotarraix* és el tercer manador de l'almadrava. L'*administrador del mar* és l'encarregat administratiu de l'almadrava. El *varilla* o *comptador del peix* és l'encarregat de comptar les captures. A aquests càrrecs hauríem d'afegir els que realitzaven els mariners i que arriben a ser-ne un total de dènou, la qual cosa ens dóna una idea del grau d'especialització que arriba a tenir aquesta pesquera.

Les embarcacions: el nombre necessari d'embarcacions per a les tasques de l'almadrava varia segons la grandària de l'art. Per exemple, al segle XVIII trobem vuit embarcacions a l'inventari de l'almadrava de Benidorm, que no era una almadrava gran. Aquestes són les embarcacions que esmenta l'*Arxiu de Protocols Notarials* de Benidorm (AMB, 1781, 134 v.): *batel*, *fragata*, *lança francesa* (sic), *mirador*, *moxarra*, *barco nuevo de Villajoyosa*, *barca desmorrada* i *lança*. Per tant, podem afirmar que la quantitat mínima d'embarcacions que emprava aquesta pesquera eren vuit.

Les almadraves atlàntiques, com ja ha estat dit, tenen unes dimensions força més grans que les mediterrànies. Els vaixells que trobarem als arts atlàntics del segle XX són segons els meus informants: l'*atac* és l'embarcació encarregada d'espantar el peix amb un *floc* o amb l'*atac* -*xàrcia* molt clara per a *ahorrar* o *atacar*- des del *butxe* al *bordonal*. El *barco de copejar de fora*, vaixell de tres arbres que intervé en la copejada per la banda de fora. El *barco de copejar de terra*, vaixell de tres arbres que intervé en la copejada per la banda de terra. El *barco de fora* és el vaixell auxiliar situat a la

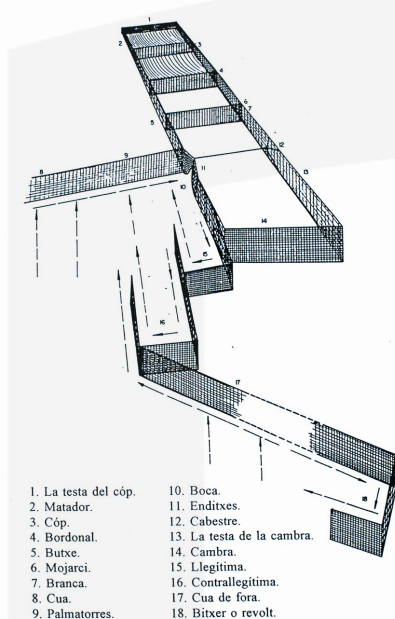
testa per la banda de fora. El *barco de fora* i el barco de terra amarren el cóp a la borda amb bolines quan es fa la llevada. El *barco de terra* és el vaixell auxiliar situat a la testa per la banda de terra. El *batel* és el vaixell major de l'almadrava, té sis arbres. El *batel* se situa al començament del cóp, punt des d'on es treballa el cóp. És una de les denominades *barques negres*. Salvador (1722:110) anomena *cap Arraix gros* a la barca més gran. La *boia* -i que deu ser la que Oliver Narbona (1982:219) anomena *cua*- és la barca on fan vida els mariners i la barca encarregada de revisar les boies amb llum que assenyalen la posició de l'almadrava. Especialment mira el revolt de la cua de fora on hi ha una bandera blanca amb una lletra A de color negre mentre és de dia, i de nit un llum. El *colador* és l'embarcació més menuda que espenta el peix des de la testa de la cambra fins a la cabestrera. El colador llarga una xàrcia que fa entrar el peix a la cambra si és que el peix no vol entrar estant en el quadrillo o rebot. El colador duu el peix fins al butxe. A partir del butxe llarga l'atac. La *fragata* o la *testa* és el vaixell de la testa de l'almadrava on va a parar el peix. Té quatre arbres. És una de les *barques negres*. Salvador (1722:110) anomena *Cap Arraix petit* a la segona barca del cóp a Blanes. Sáñez Reguart (1791, I, 36) reporta *caparraiz* per a la fragata a Benidorm. La *llanxa del bordonal* és l'embarcació situada en el bordonal de l'almadrava i que ajuda a l'atac. La *llanxa del capità* és la llanxa del cóp on va l'arraix i fa la gatxa de fora. Se situa al mocarci del cóp i vigila per hissar el peix en cas d'entrar-hi. La *llanxa del segon* és la llanxa del cóp on va el sotarraix i fa la gatxa de terra. També ajuda al colador. La *mirada* és el vaixell que controla l'entrada de tonyines al cóp. La *moixarra* era l'embarcació de l'almadrava de Benidorm, la funció de la qual era anar reparant xàrcia. El *tapaboques* és el vaixell i les xàrcies situades al rebot que taponen la boca de l'almadrava. El *vigilant* és l'embarcació que reconeix l'almadrava. A més Oliver (1982:219) esmenta la *naqueta* i el *traginer* -barca de transport- però aquestes embarcacions no les coneixien els meus entrevistats.

La benedicció: una vegada tot llest, els almadravers agafaven una caixeta de llauna i l'omplien amb imatges de sants i altres com la Mare de Déu del Sufragi, sant Jaume o la Mare de Déu del Carme perquè afavorissen l'entrada de peix al parany, com explica Pérez Zaragoza (1987:4) de qui faig la traducció d'un mecanoscrit que em facilità amablement i que ha anat apareixent en diversos

llibres de la Comissió de Festes Majors: *Ans que tots els materials tocaren les aigües tèrboles de la mar, per mitjà d'una gran cerimònia, amb un rector al davant, es batejaven totes les aïnes, arruixant-les amb aigua beneïda. Però sempre presidia esta cerimònia l'estampa de la Mare de Déu del Sufragi, que la teníem a un lloc preferent, perquè tots els de Benidorm la dúiem com a protectora, defensora i auxiliadora i la posàvem a la boca de l'almadrava -per on havien de passar les tonyines-, i altres Mare de Déus més, en una caixeta de llanda, ben tancada, per a què ens donara sort. Hui no sé si deu seguir esta creença.*

Després de posar la Mare de Déu i els sants a la capseta de llauna, la forraven amb piola, la soldaven i li posaven séu i quitrà. Una vegada la capsca impermeabilitzada, la lligaven a la boca de l'almadrava. A continuació tocava *beneir l'almadrava*, embarcaven el rector i -si no es marejava- beneïa tot l'art. A partir d'aquest moment podien començar a fer llevades. També a Calp es beneïen les xàrcies i l'almadrava: *Antiguamente se bendecían las redes, como hace hoy la almadraba* (Llopis 1953:173).

La llevada: durant la jornada els miradors i tot el personal de l'almadrava *fan la mirada* per si veuen *una color* o qualsevol moviment indicatiu. Quan descobreixen una mola de tonyina s'avisen amb discreció o fan un senyal per avisar a qui els convinga. Per a avisar de la presència de peix era usual llevar-se la gorra i gratar-se el cap sense crits ni moviments que alertaren a altri. Llavors s'observa que la tonyina ve de garbí i topa amb el palmatorres de la cua de l'almadrava sense intentar *pixar la malla*, ja que la disposició dels seus ulls evita que puguin arribar a intuir que poden travessar-la. Aleshores les tonyines remunten la cua *sirgant* i arriben a la *boca del quadro*. Les que no hi entren directament arriben als revolts anomenats la *llegítima* i la *contrallegítima*, mentre que les que en comptes de sirgar cap a la boca han sirgat cap a terra les retorna el *revolt* o *bitxero* de cada quarter. Una vegada dins el cos de l'almadrava, la tonyina reconeix la cambra però no pot eixir-se'n. Aleshores cada cert temps es *dóna la novetat* al patró de l'almadrava, sempre procurant fer-ho amb la màxima discreció possible per tal que des de terra no se n'assabenten.



Plànol de les xàrcies de l'almadrava

Quan l'arraix considera que hi ha suficients animals a la cambra, els fan passar al butxe. Pot ocórrer, però, que el peix se sospalme vora la xàrcia i no hi vulga entrar. Aleshores l'atac i la llanxa del segon fan la creu, és a dir, la llanxa se situa proa al cóp i l'atac proa a terra, posició des de la qual poden llargar una xàrcia molt clara anomenada l'atac, que espenta les tonyines. Una vegada llargat l'atac s'ahorra de fora pa'n terra. Les tonyines passen al bordonal. En estar al bordonal, els mariners ahорren al cóp o les abotonen mentre s'espera per fer la llevada, que rebia el nom de llevada grossa si el nombre de captures era molt elevat. Les tonyines una vegada botonades no poden eixir del cóp llevat que a força de fer caragol aconseguisquen alçar la xàrcia. Quan pels indicis, com el moviment o la color, ho troben convenient, les fan passar al cóp. Si es veia que hi entrava massa tonyina tallaven el peix, és a dir, alçaven la porta de cóp perquè no n'hi entrassen en excés. Per a més seguretat en la quantificació del peix abans d'hissar, empraven diversos sistemes per a mirar, com tirar oli o fer servir el caüc o caixa del vidre, que és una caixa amb un vidre per descobrir el fons. Però si l'aigua estava tan bruta que no veien el cóp, llevaven intuïtivament i, de vegades feien la llevada en blanc, perquè el cóp no tenia peix.

També pot ocórrer que l'arraix considere que la quantitat de peix pot rebentar la xàrcia, aleshores arrien la xàrcia de la safina amb uns tirants perquè

torne peix al bordonal, acció coneguda com *sangrar*. Acció que es fa a contracor ja que és una maniobra que no agrada gens als arraixos de prestigi. Després d'açò, les tonyines queden abotonades al bordonal mentre fan la llevada amb la resta. En aquest punt tot el personal és al seu lloc. Aleshores l'arraix es lleva la gorra i els hòmens saben que es fa la llevada. La llevada té per objecte deixar el peix en sec, sense aigua sobre la superfície de les xàrcies. Els mariners passen les colines i hissen per agafar la sotana i la porta del cóp. Llavors agafen la porta del cóp i l'abossen. Passen les colines per davall del batel i agafen la sotana. Quan la tindran, la tiraran a la mar per l'altra banda i es quedaran amb el cóp. Enfront d'ells la llanxa del capità i la llanxa del segon es posen a la vora del batel per barrar el pas del peix, ja que el batel no abraça la llargària del cóp. Aquesta acció és coneguda com a *fer gatxa*. Durant la llevada se senten crits, paraules i sorolls de tota mena, excepte xiulits. El xiulit està absolutament vedat a l'almadrava, perquè és un soroll que atrau marrocs i galfins, animals que poden destruir la xàrcia amb els seus mossos. A l'ordre: *hissa!* o *hissa fort!* els hòmens van hissant el cóp i les embarcacions van replegant la xàrcia sobrant del cóp alhora que *van secant* per reduir el cercol, fins que poden hissar-lo amb les mans, és a dir *alotar-lo*.

Una vegada que queda poca aigua, comencen a traure el peix del cóp, a *copejar*. Agafen els *ganxos de copejar* i els *bitxeros* o *crocs* i intenten enganxar les tonyines per l'ull, tot evitant-ne els temibles cops de cua, les *cuades*. Quan la tonyina sent el colp del ganxo fa un moviment convulsiu, la brivada, i els copejadors aprofiten per a guiar-la a bord. En aquest moment el cóp de l'almadrava no és més que una immensa taca de sang on les tonyines cerquen una fugida impossible. Un moment d'encís alhora formidable i captivador que cap almadraver esborra dels seus records. Una lluita per la vida on hòmens i tonyines esdevenen feres. O com deia un almadraver sarcàstic: Això és més bonic que vore torejar a Manolete, quan torejava. Però la batalla segueix i si l'arraix vol animar els copejadors -els quals procuren retardar la hissada- tira el seu capell al cóp, acció que indica una gratificació en acabar. De vegades els copejadors no esperen que la iniciativa siga de l'arraix i ho demanen ells, demanen sombrero. Quan ja només queda peix menut, el trauen amb els salabres i la saranda, salabre sense mànec.



L'almadrava

El final de la temporada: Al final de la temporada es tirava l'almadrava en terra. Els elements que es podien podrir com els caps i les xàrcies s'alquitraven i s'ordenaven segons les aigües que tinguessen, és a dir, les temporades que hagueren

estat emprats. A la Vila Joiosa apunten que per a les àncores usaven el blec que és definit com a negre i bast front al quitrà que és com a marró i dolç. De la xàrcia que no es podia aprofitar es feien motxiles, paquets de xàrcia per a la venda, per a filar-la o per a fer contrafets. Les barques les duïen a la piquera, lloc on deixaven les barques fora de l'abast dels colps de mar. Finalment, els hòmens prenien comptes - cobraven el sou- i tornaven a casa després d'entonar el càntic:

Cavallers,

l'almadrava s'ha acabat!

Qui ha robat, ha robat;

el qui tinga cuc que pele fulla

i els xiquets al trompillot.

Diccionari de Benidorm